

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) การจัดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี และ ๓) ผลการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และลงภาคสนามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำหลักธรรมมาฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่ง ทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่วรรณมรรค ๘ ข้อสัมมาทิฐิ โดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ ที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสแน่นอนยิ่งขึ้น เมื่อกล่าวโดยย่อ ปัญญา ก็คือ ความรอบรู้ ความเข้าใจตามความจริงจากการลงมือปฏิบัติทดลอง ความเพียรที่ต่างกันก็มีผลต่อความช้าและเร็ว ในการพัฒนาปัญญาขั้นแรกในระดับโลกียปัญญา ซึ่งจะไปสัมพันธ์กับระยะเวลาในการรู้ธรรมด้วย ด้วยการสร้างสัมมาทิฐิเพราะ สัมมาทิฐิเป็นปัญญาอันดับแรกที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น โดยอาศัยปัจจัยภายนอก โลภียสัมมาทิฐิ คือ มีความเลื่อมใสพระรัตนตรัย เชื่อว่าทานมีผล กรรมมีผล เชื่อในคุณมารดา บิดา เป็นต้น โดยมีกัลยาณมิตรเป็นผู้โน้มน้าว ชี้แนะและสั่งสอนเพื่อยังศรัทธาให้ตั้งมั่น ประกอบกับปัญญาที่ติดตัวมา ได้แก่ความพร้อมแห่งศรัทธา ศีล ทาน และโลกียปัญญาในที่สุด ทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติ ทำให้การดำเนินชีวิตในส่วนที่ยังสัมพันธ์ต่อโลกมีความสุขขึ้น หรือกล่าวได้ว่ามีความทุกข์น้อยลง และยังไม่สามารถละกิเลสได้ทั้งในหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันทั้งภายนอกและภายใน เพื่อทำความเจริญไปสู่โลกุตระปัญญา

๕.๑.๒ การจัดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแบบของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม จะให้เกิดผลและมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น โยคีจะต้องลงมือประพฤติปฏิบัติด้วยตัวเอง อย่างเคร่งครัด หลังจากที่ได้รับการแนะนำจากครูบาอาจารย์จนเป็นที่พอเข้าใจแล้ว จึงลงมือปฏิบัติตามขั้นตอน

ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นพัฒนาชีวิต คือรูปนามให้เกิดความสมดุล เพราะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีความสุข สบาย สงบเย็น ทั้งกายและใจไปพร้อมกัน ปิดอบายทั้งภายนอกและภายใน อบายภายนอก คือ อบายมุข ๑๐ อบายภายใน คืออกุศลกรรม ในการเจริญสังขารอันเป็นทางพ้นทุกข์ ต้องละเลิกสิ่งที่มีคุณมีโทษเจือปน หรือโทษฝ่ายเดียวอบายมุขขยายทางนิพพาน คำว่า นิพพาน เป็นชื่อของความดับเย็นที่เกิดจากกุศลจิตที่ไม่มีโลภโกรธหลง ครอบงำไว้ จิตเย็นเมื่อเป็นนิพพาน เย็นจิตชุ่มฉ่ำ มีอมตะธรรมรักษา เย็นรักษาใจ ย่อมตั้งอยู่ได้นาน เย็นรักษาใจจะว่างโล่งโปร่งใสเสมอ ดับทุกข์ในวัฏสงสาร คือ ทุกข์มีเหตุมาจากกิเลส กรรม วิบาก ที่มีลักษณะดุจวงล้อที่มีการหมุนเวียนไปไม่รู้จักจบสิ้น

กิเลสทำกรรมไว้ซึ่งแสดงออกมาทางกายกรรม วาจกรรม มโนกรรม กิเลสนี้มีอยู่ ๓ ชั้น คือ หยาบ ละเอียด สุขุม กิเลสชั้นหยาบสุขสำราญของกายใจ คือ สุขกาย (กายิกสุข) เพราะหลุดพ้นด้วยปัญญา (วิปัสสนา) หมายถึงผู้ที่อบรมวิปัสสนาภาวนาอย่างเต็มที่นั่นเอง ส่วนสุขใจ (เจตสิกสุข) เพราะหลุดพ้นด้วยจิต (สมณะ) หมายถึงผู้ที่อบรมสมณะภาวนาเต็มที่นั่นเอง นอกจากนี้ยังมี โลภียสุข คือสุขด้วยการเสพอารมณ์รูปราคะ อรูปราคะและ โลภุตตระสุข คือ สุขด้วยการเสพมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ นั่นเอง สว่างไสวทางสติปัญญา คือ ก่อนทำ พูด คิด พินิจด้วยสติเสมอ ผลอ้อมไม่มีปัญญา ต้องฉลาดทันอกุศลทุกคราวไป ตัดค้นหาในทางจิต คือ ตัดกามตัณหา ด้วยปหานะ ๓ มิให้กำเริบได้ เช่น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กำหนดละ ขณะถูกต้องนั่นเอง ตัดภวตัณหา ด้วยปริยญา มิให้กำเริบได้ ดับอวิชชา เมื่อพระโยคีต้องเจริญภาวนา ๒ คือ สมณะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา มีญาณเกิดขึ้นในดวงจิต หยั่งรู้ชั้น ๕ ว่าเป็นทุกข์แท้ ๆ สร้างสรรค์ญาณวิเศษ ผู้เจริญวิปัสสนาได้บริบูรณ์แล้วจะเกิดญาณ ส่วนผู้เจริญสมณะบริบูรณ์แล้วก็จะเกิดญาณ ๑๐ เมื่อญาณเหล่านี้เกิดขึ้นแก่พระโยคีแล้วจะสิ้นไปแห่งอาสวะอุปาทาน หมายถึง การเจริญภาวนา ๒ ประการ คือ เจริญภาวนาทั้งสมณะและวิปัสสนาอย่างต่อเนื่อง ในการปฏิบัตินั้นก็ควรให้เหมาะสมกับจริตนิสัยและอินทรีย์เป็นผู้พร้อมทั้งวิชาอย่าง เมื่อเจริญธรรมอย่างต่อเนื่องไม่หยุดก็จะบรรลุธรรมขั้นสูงตามลำดับ

๕.๑.๓ ผลการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม

ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี

ผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเชิงพฤติกรรมของผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ที่ผ่านกระบวนการอบรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนารามแล้วมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์มากขึ้น โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกผู้นับถือพระพุทธศาสนาและเคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมาก่อน มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เป็นที่พึงพอใจเป็นอย่างมาก และส่วนใหญ่ต้องการให้คนในครอบครัวเข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่องเพื่อขัดเกลาจิตใจและมีจิตสำนึกที่ดีมากยิ่งขึ้น การนำหลักวิปัสสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้นต้องใช้สติสัมปชัญญะรับรู้ทางอายตนะอย่างรู้เท่าทัน ใช้โยนิโสมนสิการคิดใคร่ครวญปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการแก้ไขปัญหามาพิจารณาหาธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน มองชีวิตและโลกตามความเป็นจริง อันเป็นหลักในการใช้สติปัญญา ๔ สำหรับเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน สามารถนำหลักสติปัญญาไปใช้ในกระบวนการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่คนอ่านหนังสือออกเพราะว่า จำตัวหนังสือไว้ในใจได้ขณะที่ตาเห็น

ตัวหนังสือ จิตยกตัวหนังสือที่เก็บไว้ในจิตขึ้นมารองรับ เป็นการทำงานของจิต ตาที่เห็นตัวหนังสือเป็นปัจจุบัน การอ่านหนังสือได้นั้นเพราะยกอารมณ์แต่อดีตขึ้นมา หมายความว่า การรู้อารมณ์ทุกครั้งจะมีทั้งอารมณ์ปัจจุบันและอดีตร่วมกันสามารถควบคุมอารมณ์ฝ่ายชั่วของตนเองได้ มีสติยังคิดก่อนการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผล มีจิตใจสงบ ผ่อนคลาย แจ่มใส รู้จักใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา มีความสงบเสงี่ยม มีปัญญา คิดอย่างมีเหตุผล ใช้สติเหนืออารมณ์ รู้กาลเทศะ รู้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ มีบุคลิกภาพดีและปรับตัวได้กับทุกสภาพความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดสันติวนาราม ที่มีพระมหาบาง เขมานนโท, ดร. และคณะวิทยากรได้เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ยังบุคคลให้เกิดความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย ได้หลักในการดำรงชีวิตประพฤติชอบตามหลักศีลธรรม ประกอบอาชีพสุจริต ประหยัดอดออม เสียสละ วาจาไพเราะ รู้จักสงเคราะห์ส่วนเหลือผู้อื่น ดำรงตนอยู่บนหลักความพอเพียง ละเว้นอบายมุขต่างๆ ไม่ประมาท รู้สึกรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นธรรมชาติต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งเพาะพันธุ์พืชสัตว์ที่ดีที่สุดในโลก ปลูกฝังส่งเสริมให้คนในชุมชนสังคมมีจิตสำนึก รู้รักสามัคคี มีความกตัญญูกตเวทีละเว้นชั่ว ทำแต่ความดี พัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งเข้าถึงสภาวะไร้ปัญหา ปราศจากทุกข์ พบกับความสะอาด สงบ สว่างภายในจิตใจนั่นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎีในการพัฒนาประสิทธิภาพบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีจัดตั้งแม่กองวิปัสสนาเป็นองค์กรดูแลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมโดยตรง เทียบเท่ากับแม่กองบาลีสนามหลวง และแม่กองธรรมสนามหลวง ให้มีการกำหนดนโยบายการบริหารจากองค์กร เมื่อองค์กรใหญ่เกิดขึ้น มีนโยบายกำหนดให้แม่กองที่ได้คัดเลือกไว้ดีแล้วบริหารจัดการเชิงพุทธ ช่วยให้คำแนะนำสั่งสอน ดูแลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทั่วประเทศ แล้วก็มีมีการตรวจสอบ การรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์อยู่ตลอดเวลา

๒. คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีการส่งเสริมการอบรมพระภิกษุสามเณร หลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ให้ทั่วถึง และจริงจัง เพื่อเป็นส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติ โดยเฉพาะเอาตั้งแต่ ๓ พรรษาขึ้นไป เข้าฝึกอบรมให้มากกว่านี้ ปัจจุบันจะเอาแต่พระที่เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ พระครูสัญญาบัตร ไปเข้าอบรม ซึ่งท่านไม่ค่อยว่าง

๓. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรศึกษารูปแบบการออกแบบบริเวณสถานที่ แล้วนำมาปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณสถานที่สำนักให้ร่มรื่น สะอาด เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มากขึ้น โดยให้ผู้มาปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้มีความเป็นเจ้าของ และช่วยพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีโอกาสเจริญเติบโต

๔. หน่วยงานรัฐ และคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีประสานความร่วมมือให้มีการจัดตั้งธนาคารพระพุทธศาสนาประจำประเทศไทย เพื่อเป็นแหล่งทุนการกุศลสำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในอัตราดอกเบี้ยที่เหมาะสม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. สำนักปฏิบัติธรรมแต่ละสำนัก ควรมีการประสานความร่วมมือกัน มีการจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมร่วมกัน มีการประชุมวางแผนงานทั้งก่อนและหลักโครงการแต่ละโครงการร่วมกัน

๒. เจ้าสำนักปฏิบัติต้องมีความมีความจริงใจ ตั้งใจ สนับสนุน เผยแผ่งานปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนพระสงฆ์ในสำนักได้ปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ส่งเสริมพระวิปัสสนาจารย์ให้ได้รับการอบรม/ดูงาน เป็นประจำ

๓. สำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการจัดการเป็นนโยบายเชิงรุก เข้าไปในสถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น พร้อมทั้งปรับสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ดำเนินการการศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ถ้าใครสนใจทำการวิจัย ก็ควรทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑. กลยุทธ์การพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

๒. บทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในการพัฒนาชุมชน

๓. ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด